DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-2
УДК 373.3:159.97:821.161.2

Наталя БОГДАНЕЦЬ-БІЛОСКАЛЕНКО[*]
Наталя СИРОТИЧ

РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ РУК У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ СИНДРОМОМ ВІЛЬЯМСА ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРНО-МУЗИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ (НА ОСНОВІ ТВОРІВ Н.ЗАБІЛИ)

У статті розкрито основні ознаки захворювання Синдрому Вільямса, його походження. Авторами подано основні характеристики дітей із «синдромом обличчя ельфа»: затримка розумового розвитку, труднощі з освоєнням навичок письма (труднощі із дрібною моторикою), читання й лічби. Проте такі діти мають добре розвинене усне мовлення, виняткове відчуття ритму й музичну пам'ять. Подано напрацьовані медиками загальні рекомендації для осіб із «синдромом обличчя ельфа». Зосереджено увагу на посиленому психолого-педагогічному розвитку дітей.

У межах статті запропоновано авторську методику Н.Сиротич – комплекс вправ на розвиток дрібної моторики рук та мовленнєвий розвиток із застосуванням засобів літературно-музичної творчості.

Ключові слова: *дрібна моторика рук, синдром Вільямса, твори Н.Забіли, молодші школярі.*

Актуальність проблеми. Відомо, що розвиток дрібної моторики безпосередньо пов'язаний із розвитком пізнавальної та емоційної сфери, мови, письма, читання. Розвинена дрібна моторика сприяє успішному навчанню, пізнавальній діяльності. Знаний український педагог-практик В.Сухомлинський зазначав: «Розум дитини знаходиться на кінчиках його пальців». У молодших школярів із розумовою затримкою розвиток дрібної моторики є недостатнім і, відповідно, обумовлює можливості пізнавальної діяльності. Ця малодосліджена тема є об'єктом зацікавлення як медиків, так і педагогів та психологів (І. Лугова, А. Машталер, О. Лимарєва, Н. Сиротич та ін.)

Мета роботи. У нашій розвідці закцентовано увагу на розвиткові дрібної моторики рук молодших школярів із синдромом Вільямса засобами літературно-музичної творчості.

Виклад основного матеріалу. Синдром Вільямса (відомий також під назвою «синдром обличчя ельфа») – це генетичне захворювання, що характеризується особливостями зовнішнього розвитку і супроводжується затримкою розумового розвитку (проте, деякі риси інтелекту можуть бути наявними). Риси обличчя дітей із синдромом Вільямса зовні нагадують обличчя ельфа (широкий лоб, яскраво-блакитний колір очей, опущені вниз повні щоки, великий рот з повними губами, плоский і тупий кінчик носа, загострене підборіддя, припухлість повік), тому хвороба отримала й іншу назву – синдром обличчя ельфа[1].

Вперше синдром був відкритим та дослідженим дитячим кардіологом з Нової Зеландії Дж. Вільямсом, і серед особливостей пацієнтів з синдромом Вільямса медики виділяють:

[*] *Богданець-Білоскаленко Н. – доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України, професор, Ізмаїльський державний гуманітарний університет;*

Сиротич Н. – кандидат педагогічних наук, психолог, керівник центру для дітей та сімей БФ «Карітас-Київ», доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

[1] Лимарєва О.В. (2015). *Синдром Вільямса*. Міжнародний неврологічний журнал (Орфанні хвороби). №1 (71). С.129-131.

- порушення сенсорної інтеграції з гіперчутливістю до звуку;
- гіперактивність з емоційною лабільністю, інтенсивністю, дефіцитом уваги, нав'язливою комунікабельністю
- підвищена тривожність і страх новизни
- порушення експресивного й імпресивного мовлення
- труднощі в навчанні
- добрий музичний слух та відчуття ритму[2].

У дітей із синдромом Вільямса спостерігається затримка розумового розвитку, і показник IQ характеризується показником – 60. Часто в таких школярів виникають труднощі з освоєнням навичок письма (труднощі із дрібною моторикою), читання й лічби. Але, водночас, при таких негативних характеристиках, у дітей із «синдромом обличчя ельфа» є дві особливості: добре розвинене усне мовлення, яке ще й характеризується поетичністю, виразністю та емоційністю; вроджений музичний талант (абсолютний слух, виняткове відчуття ритму й музична пам'ять)[3].

Школярів із синдромом Вільямса небагато (приблизно одна дитина на 8000 пологів), тому ані в медицині, ані в освіті немає численних глибоких досліджень щодо лікування чи навчання таких особливих пацієнтів. На сьогоднішній день, медиками напрацьовані лише загальні рекомендації для осіб із «синдромом обличчя ельфа», серед них:

- уникати додаткових порцій кальцію, вітаміну D та при потребі знижувати високий рівень кальцію;
- хірургічне чи фізіотерапевтичне лікування (за потребою);
- посилений психолого-педагогічний розвиток дітей[4].

Відтак, зупинимося на детальнішому вивченні останньої із рекомендацій – посиленому психолого-педагогічному розвитку дітей, а саме – на дослідженні особливостей розвитку дрібної моторики рук молодших школярів із синдромом Вільямса засобами літературно-музичної творчості.

Ми вже згадували також про те, що у дітей із синдромом Вільямса простежуються порушення експресивного й імпресивного мовлення, саме тому питання розвитку дрібної моторики рук таких школярів набуває ще більшої актуальності, адже «досить відомий є той факт, що сформованість мовленнєвих умінь та навичок у дітей безпосередньо пов'язана зі станом дрібної моторики пальців рук»[5].

Отже, молодші школярі з синдромом Вільямса при здійсненні тонких рухів часто зазнають таких труднощів:

- із регуляцією довільних рухів;
- із чіткістю виконання рухів;
- з координацією рухів;
- з автоматизацією нового руху;
- з концентрацією уваги щодо переключення з одного руху на інший;
- з неузгодженістю рухів;
- з наявністю супутніх рухів;
- з миттєвим відтворюванням інструкції щодо певного положення пальців за зразком тощо.

Робота над зменшенням чи подоланням таких труднощів у дітей із синдромом Вільямса потребує систематичної та ретельної роботи з ними (особливо в дошкільному та молодшому шкільному віці) і здійснюється через проведення численних мовленнєво-мануальних (мовленнєво-ручних) вправ та ігор, організованих батьками, психологами,

---

[2] Лимарєва О.В. (2015). *Синдром Вільямса*. Міжнародний неврологічний журнал (Орфанні хвороби). №1 (71). С.129-131.
[3] Там само, с. 130-131.
[4] Там само, с. 131.
[5] Машталер А.С. (2015). *Розвиток дрібної моторики у дітей із загальним недорозвиненням мовлення*. Таврійський вісник освіти (Психологія). №4 (52). С. 242-247.

педагогами під час індивідуальних занять у домашній атмосфері чи уроків у інклюзивному класі загальноосвітнього навчального закладу. Особливо ефективно працювати з такими дітьми у середовищі їхніх ровесників, адже, на думку Лимарєвої О.В., «спілкування дітей із синдромом Вільямса зі своїми здоровими однолітками має дуже велике значення для їхнього подальшого сприятливого розвитку, тому для гармонійного розвитку таким дітям потрібні соціалізація в суспільстві»[6]. Проте, існують також певні застереження для вчителів інклюзивних класів, які варто враховувати у роботі з такими дітьми:

- готовність до того, що у таких дітей часто простежується надмірна й зайва смішливість, безпосередність в діях, піднесено-грайливий (без причини) настрій;

- звертання особливої уваги на те, що для таких учнів уроки та заняття мають проходити в особливо спокійній атмосфері, без зайвих предметів, що відволікають увагу.

Враховуючи вроджений музичний талант, відмінний музичний слух та відчуття ритму у дітей з «синдромом обличчя ельфа», ми розробили для молодших школярів із цим захворюванням комплекс вправ на розвиток дрібної моторики рук та мовленнєвий розвиток, застосувавши усю багатоманітність засобів літературно-музичної творчості.

За літературну складову змісту цих вправ було обрано твори Н. Забіли. Її твори ритмічні, легкі для сприймання. І взагалі вона володіла секретом і письменницькою майстерністю, які робили її твори цікавими для багатьох поколінь, хоч і творила Н.Забіла в середині минулого століття. У творчому арсеналі письменниці віршовані казки: «Сорока-білобока», «Вередливі жабки», прозові казки за мотивами народних: «Корінці та вершечки», «Два морози», «Про півника та курочку і хитру лисичку», «Рукавичка», «Снігуронька» та інші, низка поетичних творів («Лісова криничка», «Стояла собі хатка», «Дванадцять місяців»). Доступною для сприймання і цікавою є низка оповідань «Ясоччина книжка», написана ритмізованою прозою.

Усі вправи із запропонованого нами комплексу для розвитку дрібної моторики рук учнів із синдромом Вільямса умовно можна поділити на три групи:

І. Вправи під мовленнєвий супровід педагога (на основі поетичної творчості Н. Забіли).

ІІ. Вправи, що супроводжуються мовленнєвим супроводом у виконанні самого школяра (на основі поетичної творчості Н. Забіли).

ІІІ. Музично-ритмічні вправи на основі поетичної творчості Н. Забіли.

Пропонуємо приклади таких вправ із кожної з груп вищезгаданого комплексу.

І. Вправа на основі уривку з вірша Н.Забіли «Рукавичка»

Під час вправи педагог повільно промовляє слова вірша, демонструючи відповідні дії з предметами, які учень має старатися паралельно відтворювати. Якщо у дитини виникають надмірні труднощі із відтворенням дій, вчитель може допомагати їй у цьому, «діючи» її пальцями й кистями.

Текст, який промовляє педагог	**Необхідні матеріали для виконання вправи**	**Дії, які виконує дитина**
По ялинку внучка з дідом йшли по лісі навмання	Килимок (цупка тканина) розміру А-4, до якого щільно приклеєні шишки й мох (мох можна замінити губкою для миття посуду)	Дитина «крокує» по килиму, перебираючи вказівним та середнім пальцем долоні (інші пальці зібрані в кулачок)
А за ними бігло слідом довговухе цуценя	Обруч із приклеєними вухами з хутра	Дитина гладить вуха цуценяти, приклеєні до обруча (обруч одягається дитині на голову ще до початку виконання вправи)
Задивилась, мабуть, внучка на ялинку, на сосну	Штучна невеличка ялинка стоїть на столі перед	Дитина легко гладить голки ялинки обома руками, вішає на

[6] Лимарєва О.В. (2015). *Синдром Вільямса*. Міжнародний неврологічний журнал (Орфанні хвороби). №1 (71). С.129-131.

	дитиною, шишки із заздалегідь приклеєними до них нитками	гілки шишки
І зронила якось з ручки рукавичку хутряну. Рукавичка невеличка на снігу собі лежить	Хутряна рукавичка	Дитина гладить рукавичку, одягає її то на одну, то на іншу руку (повільно, швидше, швидко)
Раптом мишка тишком-нишком з нірки вилізла й біжить (…)	Картон формату А-3 із кількома нірками (нірки обведені навколо різними кольорами, різних розмірів), маленька іграшкова мишка із колекції «кіндер-сюрприз» або жолудь	Дитина «пролазить» мишкою у різні нірки за інструкцією вчителя (враховуючи різні розміри нірок, кольори, розташування (нижче, вище) на картоні)
Влізла мишка в рукавичку і сама в ній стала жить	Хутряна рукавичка та іграшкова мишка	Дитина кладе мишку в рукавичку, колише її, співає колискову

ІІ. Вправа на основі уривку з вірша Н.Забіли «Олівець-малювець»

Взяла Яся олівець, олівець-малювець.	Дитина крутить олівець між долонями, пропускає між одним –двома-трьома пальцями тощо
Сіла Яся біля столу, розгорнула папірець	Дитина кілька разів зіжмакує та розпрямляє аркуш
Треба тут намалювати отаку здорову хату! Вікна. Дах. Димар на нім. З димара — великий дим!	Дитина обводить по штрих-пунктирній лінії малюнок хати з вікнами, дахом, димарем, димом (малюнок педагог готує заздалегідь)
Ось травичка. Ось доріжка. Ось дитинка. Ручки. Ніжки. Ротик. Носик. Голова. І волосся — як трава.	Дитина обводить по штрих-пунктирній лінії малюнок дитини, сама домальовує їй волосся і траву під ногами (малюнок педагог готує заздалегідь)
Ось на небі сонце сяє. Довгі промені ясні... А в сторонці, під віконцем, квітнуть квіти запашні.	Дитина малює круг сонця і промені, зворотну сторону олівця (з ластиком) намочує в гуаш різних кольорів і ставить на траві відбитки від ластика – різнокольорові квіти.
У дитинки є спідничка, а на ніжках черевички. Ще їй кошика зроби —	Дитина обводить по штрих-пунктирній лінії на малюнку дитини спідничку, черевички, кошик
піде ляля по гриби. Ліс такий густий, кошлатий, і дерев у нім багато — все ялинки та дубки. Як щітки, стирчать гілки. А під кожним під дубочком два грибочки, три грибочки, ось чотири, ось і п'ять... Вже нема де малювать!	Штампування на аркуші половинками печериць (використовується пальчикова арба чи гуаш)
Ось і блискавка! І грім!	Дитина стукає кулачками по столу
І полився з хмари дощик на грибочки, на дубочки, на ялинку, на хатинку, на малесеньку дитинку, на волоссячко, на кошик ллється дощик, дощик, дощик, ллється швидко, швидко, швидко! І нічого вже не видко!	Дитина опускає обидві руки в тазик з теплою водою, у якому лежать іграшки-гриби, дерева, кошики, шишки, жолуді. Грається іграшками та виловлює їх за допомогою ситечка для чаю. Після завершення завдання витирає руки
— Що ж ти, Ясю, наробила? Зачорнила весь папір! І протерла, і продерла, і пробила аж до дір!..	Робить олівцем багато дірок в аркушах паперу

Яся каже: — Ай-ай-ай! Яся каже: — Це не я! Це такий вже олівець, олівець-малювець!	

ІІІ. Музично-ритмічна вправа на основі уривку з вірша Н.Забіли «Курочки».

У вправі використовуються дерев'яні ритмічні палички клаве (можна замінити дерев'яними ложками).

На подвір'ї курочки	Проспівується
Ціпу, ціпу, ціп!	Тричі ритмічно висукується паличками клаве (удар на кожне слово)
Ось Маринка й Юрочка	Проспівується
Кришать ціпкам хліб.	Тричі ритмічно висукується паличками клаве (удар на кожне слово)
Ціпки бачать кришечки,	Проспівується
Дзьобики — тук-тук!	Тричі ритмічно висукується паличками клаве (удар на кожне слово)
Весь шматок — ой лишенько! Вихопили з рук!	Проспівується і… руки потрібно розвести й палички кинути на підлогу

Діти із синдромом Вільямса охоче й радісно виконують такі вправи, а після систематичної й тривалої роботи простежується покращення в розвитку їхнього мовлення й дрібної моторики рук, адже «рухи пальців рук філогенетично пов'язані з мовленнєвою діяльністю»[7] і розвиток функцій цих процесів іде паралельно, у тісній взаємодії.

Результатом цих вправ є зрушення у:

- «психофізичному розвитку дитини;
- мовленнєвих центрах головного мозку (посилення узгодженої діяльності мовленнєвих зон)»[8];
- вміннях наслудувати дорослого, «вслухатися і розуміти зміст мовлення»[9];
- концентрації уваги, розвитку пам'яті та уяви;
- контролі за виконанням рухів, запам'ятовуванні певних положень рук і послідовності рухів;
- вправності у володінні пальцями та кистями рук тощо.

Тут доречно навести думку А. Машталер про те, що оволодівши вправами для розвитку дрібної моторики рук й мовлення, дитина «зможе «розповідати руками» цілі історії»[10].

Висновки. Таким чином, у результаті проведення запропонованого нами комплексу вправ для розвитку дрібної моторики рук та мовлення у дітей з синдромом Вільямса, пальці рук та кисті таких дітей «отримують силу, хорошу рухливість і гнучкість, а це надалі полегшить оволодіння навичкою письма»[11] та сприятиме подоланню порушень в експресивному (зовнішньому) та імпресивному (внутрішньому) мовленні.

Література

Лимарєва О. В. Синдром Вільямса. Міжнародний неврологічний журнал (Орфанні хвороби). 2015. №1 (71). С.129-131.

Машталер А.С. Розвиток дрібної моторики у дітей із загальним недорозвиненням

[7] Лугова І. (2008). *Розвиток дрібної моторики пальців рук в учнів шестирічного віку*. Початкова школа. №7. С. 6.

[8] Машталер А.С. (2015). *Розвиток дрібної моторики у дітей із загальним недорозвиненням мовлення*. Таврійський вісник освіти (Психологія). №4 (52). С.242-247.

[9] Там само, с. 244.

[10] Там само, с. 244.

[11] Там само, с. 244-245.

мовлення. Таврійський вісник освіти (Психологія). 2015. №4 (52). С. 242-247.

Лугова І. Розвиток дрібної моторики пальців рук в учнів шестирічного віку. Початкова школа. 2008. №7. С. 6.

REFERENCES

Limarєva O.V. Sindrom Vil'yamsa. Mizhnarodnij nevrologichnij zhurnal (Orfanni hvorobi). 2015. №1 (71). S.129-131.

Mashtaler A.S. Rozvitok dribnoї motoriki u ditej iz zagal'nim nedorozvinennyam movlennya. Tavrijs'kij visnik osviti (Psihologiya). 2015. №4 (52). S.242-247.

Lugova I. Rozvitok dribnoї motoriki pal'civ ruk v uchniv shestirichnogo viku. Pochatkova shkola. 2008. №7. S. 6.

Bohdanets-Biloskalenko N., Syrotych N. Developing fine motor skills of elementary school children with Williams Syndrome through literary and music activities (basing on literary works by Zabila)

It is well recognized that the development of fine motor skills is strongly associated with the improvement of cognitive and emotional spheres and the language. Advanced fine motor skills enable productive learning and cognitive activities. Our research gives particular attention to the development of fine motor skills of elementary school children with Williams syndrome through literary-and-music activities. Williams syndrome (also known as «elfin face syndrome») is a genetic disorder characterized by peculiarities of the appearance and affects intellectual abilities (however, certain intellectual qualities might be observed). Facial features of the children affected with Williams syndrome could be described as «elfin» (a broad forehead, bright blue eyes, full low-set drooping cheeks, wide-set mouth with full lips, short blunt nose, acute chin and swollen eyelids), that is why this disorder has got a name «elfin face syndrome». Cognitive abilities of children with Williams syndrome typically range from mild-to-moderate levels of intellectual disability and an IQ score of 60 is typical. Such learners often have particular problems with writing skills (problems with fine motor skills), reading and counting. However, despite the aforementioned regrettable characteristics, children with «elfin face syndrome» possess two peculiarities: advanced oral language skills characterised by poetic expression and emotionality; and an inborn musical talent (perfect pitch, an exceptional sense of rhythm and musical memory). Activities aiming at reducing or overcoming the aforesaid difficulties encountered by children with Williams syndrome should be systematic and thorough (especially, in preschool age and at elementary school) and should be implemented through numerous speech-and-manual exercises and games, initiated and conducted by parents, psychologists and educators in the course of individual activities in a home environment or lessons in an inclusive class at establishments providing general education. Activities with such children are particularly effective if performed together with their peers. The exercises presented in the complex for the development of fine motor skills of learners with Williams syndrome could be broadly divided into three groups: I. Exercises with voice comments of a teacher (basing on literary works by N. Zabila). II. Exercises with voice comments of the learner (basing on literary works by N. Zabila). III. Music-and-rhythmic exercises basing on literary works by N. Zabila.

***Key words**: fine motor skills, Williams syndrome, literary works by N. Zabila, elementary school children.*